

Iran's Threat Perception from Türkiye: From the Second Karabakh War to the Fall of Bashar al-Assad

Seyed Amir Niakooee¹ and Amirroham Shojaie*²

1. Professor of Political Science, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran
 2. A Ph.D. Candidate in International Relations, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran
- roham@webmail.guilan.ac.ir (Corresponding Author)

Article Info.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Article History:
Received:
26 June 2025
Revised:
10 October 2025
Approved:
25 February 2026
Published Online:
14 April 2026

Keywords:
Threat
Perception,
Karabakh War,
Iran,
Türkiye,
Bashar al-Assad.

This study examines the evolution of Iran's perception of the Turkish threat between the Second Nagorno-Karabakh War (2020) and the fall of the Bashar al-Assad government (2024). The article seeks to understand how major regional developments during this period shaped Tehran's view of Ankara as an emerging strategic rival. The main research question is: to what extent has the sequence of political and military events, from the South Caucasus to Iraq and Syria, intensified Iran's perception of Türkiye as a security threat, and through what conceptual mechanisms can this transformation be explained? This study argues that a combination of geopolitical changes in recent years has increased Iran's sense of strategic vulnerability to Türkiye. In particular, Ankara's assertive role in the South Caucasus, its expanding presence in northern Iraq, and its involvement in post-war Syria have diminished Tehran's trust in Türkiye's regional intentions. Following the fall of Assad, a vital ally and pillar of Iran's "Axis of Resistance," this perception has become more profound among Iranian political elites and in domestic media discourse. To test this argument, the article presents a novel theoretical model that explains the mechanism of threat perception in the Islamic Republic of Iran. Using a descriptive-analytical method combined with process tracing, this article aims to show how identity, security, and geopolitical factors interact to shape Iran's evolving threat perception and future regional security behavior.

Cite this article: Niakooee. S. A. and A. Shojaie (2026), "Iran's Threat Perception from Türkiye: From the Second Karabakh War to the Fall of Bashar al-Assad, **Central Eurasia Studies**, Vol. 19, No. 1, pp. 1-28.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.397452.450332>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: Measuring actors' perceptions of threat from each other is a very complex and multi-layered issue, and a comprehensive examination and analysis of its various dimensions faces many obstacles. However, there are clear signs in the behavior of actors when they feel threatened by each other, including a wide range of elite positions on the threat to reciprocal practical actions in the face of the threat agent. Iran and Türkiye, as two neighboring actors with a common border, are considered two rivals with opposing interests in regions including the Middle East, the South Caucasus, and Central Asia, despite establishing an acceptable level of political and diplomatic relations and having some common security concerns over the past few decades. Türkiye's unwavering support for Azerbaijan and the spread of threats of Pan-Turkism, its growing influence in Central Asia, which can be seen in cases such as the Organization of Turkic-Speaking States, and the serious conflict of interests between these two actors in Syria and Iraq, are just some of the areas of conflict between these two regional powers. Since threat perception is one of the most important factors shaping countries' foreign policy and a basis for policymaking, in this article, we explain the evolution of Iran's threat perception of Türkiye by presenting a conceptual model and identifying the factors that affect this process.

Research question: The main question of the research is: What impact did the series of events and trends from the Second Karabakh War to the fall of Bashar al-Assad's government have on the increased sense of threat to Iran from Türkiye, and in what abstract form can these changes be explained?

Research hypothesis: This article shows that a series of events and trends in regions including the South Caucasus, Iraq, and Syria, particularly the fall of Assad as Iran's regional ally, have increased Iran's perception of Türkiye as a threatening state.

Methodology: The authors present an innovative theoretical model including the threat perception mechanism of the Islamic Republic of Iran and a process tracking method. Threat perception motivates a wide range of behaviors, from cooperation to conflict, and has been central to theories of war, alliances, and conflict resolution. The threat perception process in each country is influenced by various internal

and external variables and factors.

Results and discussion: The Second Karabakh War led to changes in the equations of the South Caucasus near the Iranian borders and shifted the balance of power in favor of Baku. Baku's victory in this war was initially widely welcomed by Iranian officials. However, Israel's role in the Republic of Azerbaijan and its influence on the equations of this region and the presence of a third actor, Türkiye, in the Israel-Azerbaijan-Türkiye triangle, gradually increased Iran's sensitivity towards this axis, including Türkiye. The next event that increased Iran's perception of the Turkish threat was the Gaza War. The Gaza War and continued economic cooperation between Israel and Türkiye also increased the perception of the threat and sensitivity of Iranian elites towards Türkiye by intensifying the atmosphere of distrust towards Türkiye.

The most important event in the process of Iran's threat perception of Türkiye in the period 2020-2024 was the fall of Assad and the rise to power of Turkish-backed forces. This, along with the reduction of the geopolitical influence of the Islamic Republic of Iran in the region, led to the representation of Türkiye as a cooperative actor and partner centered on the US-Israeli (as the most prominent enemies in the Islamic Republic of Iran's threat perception system). The increased perception of the Iranian threat to Türkiye and the existence of the grounds and areas of disagreement that still exist between these two actors make it all the more necessary to adopt mechanisms and approaches to anticipate, prevent, and manage future tensions, especially in relation to the South Caucasus, Syria, and Iraq. This is especially so because, as explained in this article, if current trends continue, the likelihood of direct and indirect military confrontation between the two actors in the conflict zones has significantly increased.

Conclusion: The main feature of the Islamic Republic of Iran's threat perception system is based on the representation of the United States and Israel as the main enemies, and accordingly, the perceived threat from other actors is also classified. Explaining and analysing Iran's perception of the Turkish threat is a specific and complex case study. Undoubtedly, issues such as Türkiye's membership in NATO,

the proximity and common border between the two countries, historical challenges, cultural and linguistic affinities, geopolitical rivalries in the region, different perceptions of political Islam, etc., have always influenced the perception of the threat posed by each other by these two actors. However, according to the conceptual model of the research, Türkiye's perception of the threat posed by the Islamic Republic of Iran should be examined in the context of this actor's relationship with the United States and Israel, as well as Iran's perception of the issue. This can be clearly seen in explaining the change in Iran's perception of the Turkish threat from the Second Karabakh War to the fall of the Bashar al-Assad regime.

Keywords: Threat Perception, Karabakh War, Iran, Türkiye, , Bashar al-Assad.

ادراک تهدید ایران از ترکیه: از جنگ دوم قره‌باغ تا سقوط بشار اسد

سید امیر نیاکویی^۱ و امیرهام شجاعی^۲

۱. استاد، گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

نویسنده مسئول: roham@webmail.guilan.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۶ تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۵/۰۱/۲۵ واژگان اصلی: ادراک تهدید، جنگ قره‌باغ، ایران، ترکیه، بشار اسد.	در این نوشتار به دنبال تبیین و تحلیل سیر تحول ادراک تهدید ایران از ترکیه در دوره زمانی پس از جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰) تا سقوط بشار اسد (۲۰۲۴) هستیم. پرسش اصلی این است که مجموعه رویدادها و روندها از جنگ دوم قره‌باغ تا سقوط بشار اسد، چه تأثیری بر افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه داشته و این مسئله در چه قالب مفهومی تبیین‌پذیر است؟ فرضیه نوشتار این است که مجموعه‌ای از رویدادها و روندها در چند سال اخیر در مناطقی از جمله قفقاز جنوبی، عراق و سوریه، ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از ترکیه را افزایش داده‌اند. این مسئله به‌ویژه پس از سقوط اسد به‌عنوان متحد منطقه‌ای ایران که همواره در راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قالب گفتمان مقاومت بخشی بسیار مهم بوده است، موجب عمومیت یافتن و افزایش ادراک تهدید از ترکیه در میان نخبگان سیاسی و فضای رسانه‌ای ایران شده است. به نظر می‌رسد این مسئله، بر سیاست‌گذاری‌های امنیتی ایران در آینده و ترتیبات امنیتی منطقه تأثیر بگذارد. برای سنجش فرضیه، مدل ابتکاری نظری در رابطه با سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران را ارائه می‌دهیم و با روش کیفی و رویکرد توصیفی تحلیلی و استفاده از روش ردیابی فرایند، در پی پاسخ به پرسش نوشتار و آزمون فرضیه هستیم.

استناد: نیاکویی، سیدامیر و امیرهام شجاعی (۱۴۰۵)، «ادراک تهدید ایران از ترکیه: از جنگ دوم قره‌باغ تا سقوط

بشار اسد (۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴)»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۹، شماره ۱، صص. ۲۸-۱

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.397452.450332>

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

سیاست بین‌الملل در دنیایی نامطمئن دنبال می‌شود، سیاست‌مداران به اطلاعات کافی و مطمئن در مورد مسائلی که با آن‌ها روبه‌رو هستند دسترسی ندارند و هر داده‌ای که در اختیار دارند، با تردید و بی‌اعتمادی درهم تنیده شده است (Mearsheimer and Rosato, 2023: 24-25). فقط در یک مورد باید گفت که اطمینان‌نداشتن و قطعیت‌نداشتن در مورد قدرت نظامی یک کشور، به‌طور گسترده به‌عنوان عامل تعیین‌کننده مهم درگیری‌های بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود (Kaplow and Gartzke, 2021: 306). سیاست‌مداران ممکن است حتی به سطح اراده نیروها و افراد و کارایی سلاح‌ها و قوای نظامی خود نیز به‌طور کامل آگاه نباشند. همچنین باید گفت که این نداشتن قطعیت، زمانی که بحث پیش‌بینی واکنش دیگر دولت‌ها به میان می‌آید بیشتر می‌شود. ارزیابی توانایی‌ها و دارایی‌های نظامی، هدف‌ها، راهبردها و نیت‌های دیگر دولت‌ها کار بسیار دشواری است، به‌ویژه که دولت‌ها در بیشتر موارد و زمان‌ها، توانایی‌ها و تفکرهای خود را پنهان کرده یا نادرست نشان می‌دهند (Mearsheimer and Rosato, 2023).

در این میان، بحث ادراک تهدید بازیگران از یکدیگر، از عواملی است که به‌شدت بر سیاست‌گذاری‌ها تأثیر می‌گذارد. هر چقدر ادراک تهدید بازیگران از یکدیگر بیشتر باشد، روابط متقابل، محتاطانه‌تر و امنیتی‌تر خواهد بود. این مسئله بنابر استدلال واقع‌گرایان تدافعی از جمله والت است که موازنه دولت‌ها را پاسخی به آنچه از آن احساس تهدید می‌کنند در نظر دارند (Walt, 1987). در ادبیات سازه‌انگاران نیز، مواردی از جمله فرهنگ‌های سیاسی حاکم بر روابط متقابل یا فرهنگ‌های سه‌گانه کانتی، لاکو و هابزی^۱ (Wendt, 1999)، همه به‌نوعی در تأثیر مفهوم ادراک تهدید هستند. در حقیقت این ادراک تهدید در سطح روابط دوجانبه سبب می‌شود بازیگران یکدیگر را به‌عنوان دوست، دشمن یا رقیب شناسایی کنند. در سطح سیستم نیز، همین بازنمایی‌های مبتنی بر ادراک تهدید به نظام بین‌الملل شکل داده است و سبب تولید الزام‌های ساختاری می‌شود. بنابراین مسئله ادراک تهدید هم برای تبیین سیاست بین‌الملل ضروری است و هم مطالعه و واکاوی تحول ادراک تهدید (افزایش یا کاهش آن)، برای ترسیم چشم‌انداز روابط کشورها در سطح‌های منطقه‌ای و جهانی و الزام‌های سیاست‌گذاری امنیتی یک ضرورت است.

۱ بنابرین نظریه، بازیگران یکدیگر را در فرهنگ هابزی به‌صورت دشمن، در فرهنگ کانتی به‌صورت دوست و در فرهنگ لاکو به‌صورت رقیب بازنمایی می‌کنند.

سنجش ادراک تهدید بازیگران از یکدیگر، مسئله‌ای پیچیده و چندلایه است که بررسی جامع و تحلیل ابعاد گوناگون آن با موانع بسیاری همراه است. با این حال نشانه‌های آشکاری در رفتار بازیگران به هنگام احساس تهدید آن‌ها از یکدیگر دیده می‌شود؛ از آن‌ها می‌توان به گروه گسترده‌ای از موضع‌گیری نخبگان در مورد تهدید گرفته تا اقدام‌های موازنه‌جویانه عملی در رویارویی با عامل تهدید اشاره کرد. برداشت غالب از وجوه مختلف روابط ایران و ترکیه بر سه جنبه رقابت، تعارض و همکاری تأکید داشته و رقابت در عراق و سوریه و حوزه نفوذ را از مهم‌ترین زمینه‌های ایجاد تعارض میان این دو بازیگر در نظر دارند (عبدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۹-۵۶). ایران و ترکیه به‌عنوان دو بازیگر همسایه، با وجود برقراری سطح‌های بالای روابط سیاسی و دیپلماتیک و داشتن برخی نگرانی‌های امنیتی مشترک، دو رقیب دارای منافع متعارض، به‌ویژه در مناطقی از جمله خاورمیانه، قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی به‌شمار می‌آیند. پشتیبانی ترکیه از جمهوری آذربایجان و گسترش تهدیدهای ناشی از پان‌ترک‌گرایی، نفوذ روزافزون ترکیه در آسیای مرکزی که در مواردی مانند سازمان دولت‌های ترک‌زبان دیدن می‌شود و تضاد جدی منافع دو بازیگر در سوریه و عراق، فقط بخش‌هایی از زمینه‌های ایجاد تعارض در میان این دو قدرت منطقه‌ای است. از آنجا که ادراک تهدید از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده سیاست خارجی کشورها و مبنایی برای سیاست‌گذاری آن‌هاست، در این نوشتار با هدف تبیین تحول ادراک تهدید ایران از ترکیه با ارائه مدل مفهومی و شناسایی عوامل اثرگذار بر این فرایند هستیم. در این نوشتار در کنار معرفی کلی سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران، تلاش می‌کنیم دلایل و عواملی که ادراک تهدید ایران از ترکیه را در دوره زمانی مورد نظر افزایش داده‌اند، تبیین کنیم.

پیشینه پژوهش

در مورد مسئله ادراک تهدید ایران از ترکیه آثار زیادی وجود ندارند، ولی برخی از پژوهشگران به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم این مسئله را بررسی کرده‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

برخی از آثار بر وجه یا وجوه ویژه یا منطقه‌ای ویژه‌ای در روابط ایران و ترکیه تمرکز داشته‌اند که می‌توان مسئله ادراک تهدید ایران از ترکیه را نیز با آن‌ها در ارتباط دید. چند نمونه بیان می‌کنیم. مقاله کولایی و نبوی (۱۳۹۹) با عنوان «عوامل فرهنگی مؤثر بر آینده روابط ایران و ترکیه»، مقاله عزیزیان و رستمی (۱۴۰۴) با عنوان «تضاد منافع ایران و ترکیه در عراق؛

تحلیلی بر مبنای نظریه نوواقع گرایی»، مقاله حسین زاده و نصیری لتوم (۱۴۰۳) با عنوان «رقابت ایران و ترکیه در راه گزراهای منطقه قفقاز» و مقاله صالحی و رئیس نژاد (۱۴۰۲) با عنوان «اتحاد آنکارا و باکو در جنگ دوم قره باغ و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران». در برخی دیگر از آثار، نویسندگان به دنبال پرداختن به کلیات روابط ایران و ترکیه با تکیه بر رویکرد یا رویکرهای مفهومی و نظری بوده اند که از جمله آنها می توان به مقاله عبدی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه»، مقاله پیرمحمدی و نیاکویی (۱۴۰۴) با عنوان «برسازی الگوی همکاری و رقابت در روابط ایران و ترکیه (۲۰۱۱-۲۰۲۳)»، مقاله پوردست و همکاران (۱۴۰۴) با عنوان «طراحی الگوی همکاری حاکم بر رابطه ایران و ترکیه» اشاره کرد.

برخی دیگر از آثار که بسیار محدود نیز هستند، به مسئله ادراک تهدید ایران از ترکیه که مسئله کانونی این نوشتار است، اشاره کرده اند، مانند مقاله گل محمدی و مارکدونوف^۱ (۲۰۲۴) با عنوان «ایران چگونه پدیدارشدن ترکیه در قفقاز جنوبی را درک می کند؟»^۲ و مقاله عزیزی (۲۰۲۵)، با عنوان «از جاه طلبی های موازی تا حوزه های متداخل: رقابت ایران و ترکیه در منطقه ای به هم پیوسته»^۳.

در این نوشتار تلاش می کنیم با رویکردی جامع و در بستر نظری سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران با شیوه ردیابی فرایند، سیر تحول ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از ترکیه در دوره زمانی پس از جنگ دوم قره باغ تا سقوط اسد را تبیین کنیم. بر همین اساس می توان گفت این نوشتار در نوع خود آورده های تازه و نوآوری دارد.

روش شناسی پژوهش: ردیابی فرایند

روش ردیابی فرایند از مهم ترین ابزارهای استنباط سازوکارهای علی در پژوهش های کیفی و مطالعه موردی است، قوت ردیابی فرایند این است که در این روش، دانش با گردآوری شواهد درون موردی و مکانیکی در مورد شیوه عملکرد فرایندهای علی در موارد واقعی به دست می آید. فرایند ردیابی در علوم اجتماعی روشی برای مطالعه سازوکارهای علی است که علت ها را با پیامدها ارتباط می دهد. این موضوع به پژوهشگر این توانایی را می دهد که در مورد

1. Markedonov

2. How Iran Perceives Turkey's Rise in the South Caucasus

3. From parallel ambitions to colliding spheres: Iran-Turkey rivalry in a connected region

چگونگی کمک یک علت (یا مجموعه‌ای از علت‌ها) در تولید یک نتیجه، استنباط‌های قوی داشته باشد (Beach, 2023 and Beach and Pedersen, 2019). ردیابی فرایند در مطالعه موردی بیشتر مبتنی بر این پیش‌فرض است که مطالعه تبیینی یک پدیده ویژه و منفرد، مستلزم فهم فرایند وقوع یا ردیابی توالی علی رویدادهایی است که به دنبال هم آمده‌اند. از این رو برای تبیین یک رویداد ویژه باید آن را در یک پیوستار علی قرارداد و مراحل مختلف روی دادن پدیده را روشن کرد (Goldstone, 1998). ایده اصلی و مبنایی ردیابی فرایند این است که با جست‌وجوی عناصر اصلی یک سازوکار علی فرضی در یک پرونده، باید بتوان تشخیص داد که آیا سازوکار کار می‌کند یا خیر؟ یعنی فرد باید بتواند سازوکار را از علت تا معلول ردیابی کند (Crasnow, 2017). از آنجا که در این روش به دنبال ایجاد ارتباط میان مجموعه علت‌ها به معلولی ویژه (ادراک تهدید ایران از ترکیه) هستیم و این مسئله را در یک زمینه نظری مشخص و در یک دروه زمانی ویژه دنبال می‌کنیم، استفاده از این روش به نوشتار نظمی قابل قبول می‌دهد.

مبانی نظری ادراک تهدید در سیاست بین‌الملل و مدل مفهومی ابداعی نوشتار

در مطالعات امنیتی، ادراک تهدید مفهومی اساسی است، زیرا به شناخت و ارزیابی افراد از محیط امنیتی مربوط می‌شود و بر رفتارها و تصمیم‌های امنیتی آن‌ها تأثیر می‌گذارد، پژوهش‌های در مورد اندازه‌گیری و تبیین ادراک تهدید هم ارزش نظری دارد و هم شامل کاربردهای اساسی برای افزایش آگاهی عمومی و خصوصی در سیاست‌گذاری‌های امنیتی است (Tu and Others, 2024). مسئله ادراک تهدید در نظریه‌های جنگ، بازدارندگی، اجبار و اتحادها همواره مفهومی محوری بوده است. تهدید در ابتدا برابر با قدرت نظامی بوده است، اما پژوهشگران سپس به‌طور جدی به هدف (نیت)، به‌عنوان منبع تهدید مستقل از قابلیت‌های نظامی توجه کردند. این مسئله رشته‌ای به‌هم پیوسته از پژوهش‌ها، مدل‌های «عقل‌گرایانه» بازدارندگی و جنگ را تولید کرد که در آن علامت‌دهی و اعتبار اصلی‌ترین جورچین‌های تحلیل است (Stein, 2013: 364).

برخی پژوهشگران، «ادراک» و «ادراک نادرست» تهدید را بررسی کردند و به تفاوت میان آنچه رهبران به‌عنوان تهدیدکننده برآورد می‌کنند و آنچه شواهد از نیت‌ها و قابلیت‌های نظامی نشان می‌دهند، توجه دقیق داشتند (Stein, 2013: 364 and Jervis, 2017). ریموند کوهن^۱ ادراک تهدید

را متغیر میانجی در ادراک رقبیان نسبت به یکدیگر در نظر دارد و یک فرایند سه مرحله‌ای را در این رابطه ارائه می‌کند که شامل دیدن نشانه‌ها و علائم، تفسیر آن‌ها و انتخاب و رویارویی است (Cohen, 1978). کوهن همچنین بر این باور است که احساس تهدید به‌طور معمول ناگهانی به وجود نمی‌آید، بلکه نتیجه‌الگویی ویژه از داده‌های چشمی، فیزیکی و حسی است که در مراحل بازیگر را به مرز درک تهدید می‌رساند (Cohen, 1978: 95).

برخی دیگر از پژوهشگران، بر مواردی از جمله دغدغه‌ها و توجه‌های انتخابی دشمن، آیین راهبردی نظامی آن، قابلیت‌های راهبردی نظامی و همچنین اقدام‌های اساسی دشمن (Yarhi-Milo, 2014)، تأکید کرده‌اند و مدل‌هایی که با مفهوم ادراک تهدید ارتباط نزدیک دارند، ارائه شده است. مدل موازنه تهدید والت نیز در تبیین عوامل اثرگذار بر افزایش ادراک تهدید از یک بازیگر مواردی را در نظر می‌گرفت. والت در مورد منابعی که ادراک تهدید را نسبت به یک بازیگر افزایش می‌دهند به مواردی از جمله توانایی‌های تهاجمی، قدرت نظامی، نزدیکی جغرافیایی و نیت‌های تهاجمی اشاره دارد (Walt, 1987). اگرچه مجموعه نظریه‌های گفته‌شده در موارد بسیاری توانایی تبیین ادراک تهدید و ادراک نیت‌های راهبردی رقبا را دارند، فرایند ادراک تهدید در هر کشوری، در تأثیر متغیرها و عوامل داخلی و خارجی متفاوت است. این مسئله در رابطه با برخی بازیگران، تولید یک مدل نظری ویژه (برای آن بازیگر) را برای فهم فرایند ادراک تهدید، ضروری می‌کند.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بیشتر در معرض تفسیرهای متضاد بوده است. پژوهشگران و تحلیلگران روابط بین‌الملل مدت‌ها است که سرشت اساسی آن را مورد بحث قرار داده‌اند، درحالی‌که برخی آن را ناشی از ایدئولوژی می‌دانند، برخی دیگر استدلال می‌کنند که این پوشش ایدئولوژیک، تعقیب راهبردی ایران برای منافع ملی را می‌پوشاند (Mir and Others, 2025: 101). در حقیقت، مطالعه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دو دریچه ایدئولوژی و منافع ملی، همواره به‌عنوان زمینه مطالعاتی، مورد نظر پژوهشگران بوده است (Padin and Others, 2023: 369).

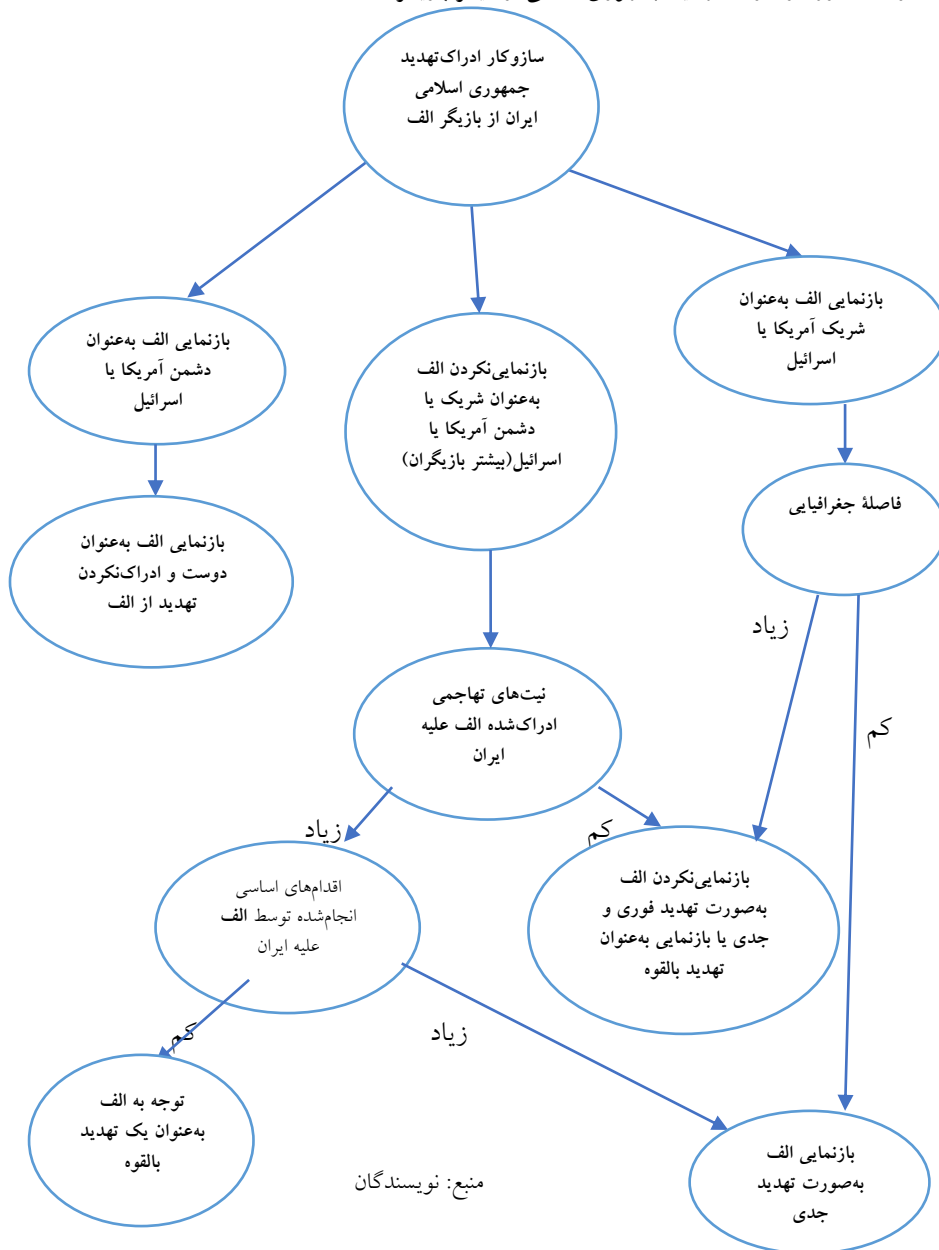
این موضوع، علاوه بر اینکه بیانگر پویایی عوامل اثرگذار بر سیاست خارجی ایران است، تأیید ضمنی نقش‌آفرینی عناصر ایدئولوژیک بر شکل‌گیری سیاست خارجی ایران نیز هست، مسئله‌ای که تجربه تاریخی و حافظه تاریخی منفی ایران از آمریکا بر شدت آن افزوده است. سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران نیز، مانند دیگر بازیگران، در تأثیر مجموعه‌ای از عوامل بیشتر ژئوپلیتیک و ایدئولوژیک شکل گرفته است.

فضای ایدئولوژیک حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و مجموعه عواملی که به تکوین آن منجر شده است، یک نظام شناختی ویژه و به دنبال آن، سازوکار ادراک تهدید ویژه را برای ایران به وجود آورده است. وجه غالب نظام شناختی رهبران و نخبگان سیاسی حاکم در جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر دشمن‌انگاری قطعی دو بازیگر یعنی آمریکا و اسرائیل است. درواقع وجه غالب و اصل بنیادین سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از دیگر بازیگران را باید در بازنمایی آمریکا و اسرائیل به عنوان دشمنان اصلی در نظر گرفت. این مسئله بر روابط ایران با دیگر بازیگران و به دنبال آن، بر فرایند ادراک تهدید ایران از دیگر بازیگران اثر گذاشته است. برای نمونه، کشورهای اروپای غربی در جمهوری اسلامی ایران، بیشتر به عنوان پیروان آمریکا و متحدان آن شناسایی شده‌اند. این مسئله همواره از عوامل مهمی بوده است که سبب شده است بی‌اعتمادی در روابط ایران با کشورهایمانند آلمان، انگلستان و فرانسه عنصر غالب باشد. یا در مورد روسیه و چین، این دو کشور به عنوان موازنه‌گران بین‌المللی آمریکا شناسایی شده‌اند.

بر همین اساس، نوعی دوست‌انگاری نسبت به آن‌ها صورت گرفته است. در حقیقت باید گفت روابط جمهوری اسلامی ایران با بازیگران مختلف، علاوه بر اینکه متأثر از روابط دوجانبه بوده است، به شدت در تأثیر دشمن‌انگاری آمریکا و اسرائیل نیز بوده است. ارائه یک مدل از فرایند ادراک تهدید ایران از دیگر بازیگران مستلزم توجه جامع به موارد گفته شده است. بر همین اساس، در این نوشتار، مدلی برای تبیین ادراک تهدید ایران از دیگر بازیگران به شرح زیر ارائه می‌دهیم^۱:

۱ شایان یادآوری است که این چارچوب، مانند دیگر مدل‌های نظری، مدل قطعی نیست که در همه موارد کارکرد قطعی داشته باشد، اما در بسیاری موارد کاربردی است.

شماره ۱: سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی از دیگر بازیگران

منبع: نویسندگان

این مدل که با در نظر گرفتن روابط تنش آمیز ایران با ایالات متحد آمریکا و اسرائیل ترسیم شده است، بر این نکته تأکید دارد که یکی از مهم ترین عواملی که بر ادراک تهدید نخبگان ایرانی از یک بازیگر اثرگذار است، مواضع و نوع رابطه آن کشور با آمریکا و اسرائیل است و دیگر عوامل از جمله نیت های تهاجمی ادراک شده و نزدیکی جغرافیایی، در رده های بعدی این مسئله قرار دارند. این مدل در حقیقت مبتنی بر نظام شناختی تکوین یافته و دوست و دشمن پنداری هایی است که در نظام شناختی رهبران و در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران وجود داشته است. با بهره گیری از این مدل، به خوبی می توان نشان دادن ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از برخی بازیگران را که در نظر نخبگان ایرانی به عنوان قدرت های بزرگ ضد آمریکایی بازنامایی شده اند (روسیه و چین) تبیین کرد. همچنین می توان نوع نگاه نخبگان جمهوری اسلامی ایران به کشورهای اروپایی که به عنوان شریک های غربی آمریکا و اسرائیل بازنامایی شده اند، ولی به واسطه دوری جغرافیایی تهدید فوری و جدی شناخته نمی شوند نیز توضیح داد. در ادامه نشان می دهیم که چگونه از جنگ دوم قره باغ میان ارمنستان و جمهوری آذربایجان در سال ۲۰۲۰ تا سقوط بشار اسد در سال ۲۰۲۴، ادراک تهدید نخبگان ایران از ترکیه، پیوسته افزایش و عمومیت یافته است.

جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰) و افزایش احساس تهدید برخی از نخبگان ایرانی از ترکیه

قفقاز جنوبی در سال های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ یعنی به دنبال جنگ دوم قره باغ، رویدادهای ژئوپلیتیکی متعددی را تجربه کرده است که منطقه را بسیار تغییر داده است (اصولی، ۱۴۰۳: ۶). جنگ قره باغ در سال ۲۰۲۰ و تحولاتی بعد از آن به ویژه خروج ارامنه از قره باغ، تأثیر چشمگیری بر بازیگران جنوب قفقاز بر جای گذاشت (پوراحمدی میبدی و فیض اللهی، ۱۴۰۲: ۷۵). بیشتر مقاله ها و پژوهش های صورت گرفته در ایران، بر این نکته تأکید داشته اند که سیاست خارجی ایران در رابطه با جنگ ۴۴ روزه میان ارمنستان و جمهوری آذربایجان در سال ۲۰۲۰، غیرواقعیانه، بدون ابتکار، واکنشی، آسیبزا و نامتناسب بوده است (شجاعی و نیاکویی، ۱۴۰۳ و شجاعی، ۱۴۰۴). به صورت کلی باید گفت که رویکرد جمهوری اسلامی ایران در این جنگ در تأثیر کلان روایت «قره باغ خاک اسلام است» بوده است و بارها رهبران جمهوری اسلامی ایران در گفتارهایشان به این مسئله تأکید کرده اند.

این کلان روایت که آیت الله خامنه ای آن را بیان و بسیاری دیگر از مسئولان به ویژه در استان های آذری نشین ایران بر آن تأکید کردند، در واقع بیان حمایت جمهوری اسلامی ایران از

جمهوری آذربایجان در جریان جنگ با ارمنستان بود. با این حال، بهره‌گیری باکو از نیروهای تکفیری ضدایرانی و انتشار کلیپ‌هایی از آن‌ها در فضای مجازی، در کنار انتشار تصاویری از تجمع‌های از مردم در باکو که پرچم‌های ترکیه و اسرائیل را در کنار پرچم جمهوری آذربایجان در دست داشتند، حساسیت‌ها و نگرانی‌هایی را برای ایران به وجود آورد. در همین مورد، آیت‌الله خامنه‌ای در کنار حمایت از جمهوری آذربایجان برای پس‌گیری مناطق خود، گفتند «تروریست‌هایی که براساس گزارش‌های قابل اطمینان وارد منطقه شده‌اند، نباید به هیچ وجه نزدیک مرز ایران شوند و اگر آن‌ها نزدیک مرز شوند، قطعاً برخورد قاطع خواهد شد» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۹).

جنگ ۴۴ روزه در میان ارمنستان و جمهوری آذربایجان که با برتری قاطع جمهوری آذربایجان به پایان رسید، موجب امضای توافق‌نامه صلح در میان دو کشور با میانجیگری روسیه شد که در این موضوع نقش مهمی داشت (ولی‌زاده و عرفانی، ۱۴۰۳: ۳۹۱). در بیانیه سه‌جانبه ۱۰ نوامبر ۲۰۲۰ که از سوی رؤسای جمهور جمهوری آذربایجان و روسیه و نخست‌وزیر ارمنستان امضا شد، طرف‌ها به نظارت نیروهای روسیه بر راه‌گذرایی که جمهوری آذربایجان و نخجوان را از مسیر ارمنستان به هم پیوند می‌دهد رضایت داده و متعهد شدند. با این حال، در این توافق‌نامه، در مورد مسیر مشخصی با عنوان راه‌گذر زنگه‌زور که از استان سیونیک ارمنستان می‌گذرد و سبب قطع ارتباط مرزی ایران و ارمنستان می‌شود، صحبتی نشده بود. حدود یک ماه بعد، رسانه‌ها در جمهوری آذربایجان، مدعی شدند که ارمنستان هیچ مالکیتی برای نظارت بر عبور و مرور از این راه‌گذر ندارد و باکو در توافق مسکو، شرط آتش‌بس را بازکردن راه‌گذر زنگه‌زور توسط ارمنستان تعیین کرده و نیکول پاشینیان، نخست‌وزیر ارمنستان نیز، این شرط را پذیرفته است. این موارد، در کنار ادعای الهام‌علی‌اف رئیس‌جمهور آذربایجان مبنی بر اینکه استان سیونیک ارمنستان از نظر تاریخی بخشی از جمهوری آذربایجان است، سبب موضع‌گیری وزارت امور خارجه ارمنستان شد و ارمنستان این سخنان را تهدیدی علیه یکپارچگی سرزمینی خود برشمرد. در حقیقت مسئله راه‌گذر زنگه‌زور موضوعی بود که بلافاصله پس از جنگ قره‌باغ و تغییر موازنه قوا به سود باکو و متحدان آن مطرح شد.

ترکیه نیز به عنوان طرفدار باکو در جنگ با ارمنستان و متحد این کشور در قفقاز جنوبی، بارها بر ضرورت اجرای این طرح اصرار کرده است. این مسئله با برانگیختن حساسیت ایران در عالی‌ترین سطح‌ها، واکنش آیت‌الله خامنه‌ای را نیز در پی داشت. ایشان در دیدار با رجب

طیب اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه، با ابراز خرسندی از بازگشت قره‌باغ به جمهوری آذربایجان گفتند: «اگر سیاستی مبنی بر مسدودکردن مرز ایران و ارمنستان وجود داشته باشد، جمهوری اسلامی با آن مخالفت خواهد کرد، زیرا این مرز، راه ارتباطی چند هزار ساله است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱). ایشان همچنین در دیدار ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه نیز گفتند: «جمهوری اسلامی، سیاست‌ها و برنامه‌هایی را که به بسته‌شدن مرز ایران و ارمنستان منجر شود، هرگز تحمل نخواهد کرد» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱). ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران نیز در دیدار با مقام‌های ارمنستان و جمهوری آذربایجان گفت: «راه‌گذر زنگه‌زور تهدیدی ضد امنیت ملی کشورهاست که جمهوری اسلامی قاطعانه با آن مخالفت می‌کند» (مخالفت قاطع رئیسی....، ۱۴۰۲).

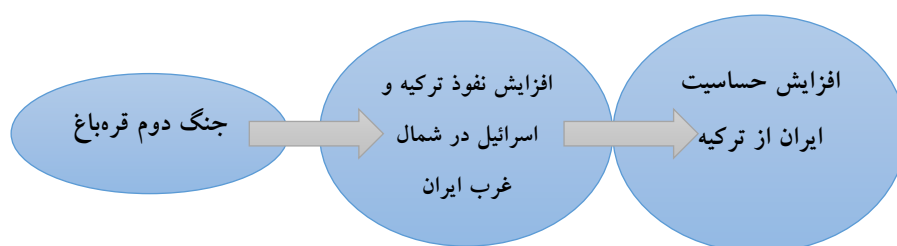
بعد از این جنگ و با توجه به نفوذ فزاینده ترکیه در قفقاز جنوبی و کاهش نفوذ ایران در منطقه، روندهای ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی کنونی، درگیری‌های بیشتری را وارد رقابت منطقه‌ای ایران و ترکیه می‌کند. همچنین تهران از چندین ناامنی اصلی ناشی از فعالیت رو به رشد آنکارا در قفقاز جنوبی نگران بوده است (Golmohammadi and Markedonov, 2024: 152). این مسائل به‌ویژه با درنظرگرفتن نقش چندوجهی و حیاتی ترکیه در پیروزی باکو بر ایروان، اهمیتی دوچندان می‌یابد. ترکیه در ابعاد گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی و رسانه‌ای از مهم‌ترین طرفداران باکو در این جنگ بود. ترکیه با حمایت از جمهوری آذربایجان موضع قاطعی گرفت، پارلمان ترکیه حتی سیاست طرح فرستادن نیروهای حافظ صلح به مرز ناگورنو و قره‌باغ را تصویب کرد (Khairunisa, 2022). ارسال تجهیزات نظامی از جمله پهپادهای بی‌تی ۲، دادن آموزش‌های نظامی به نیروهای جمهوری آذربایجان، پشتیبانی سیاسی و دیپلماتیک، حمایت‌های رسانه‌ای در قالب گفتمان‌های قومی و زبانی بر اساس پان‌ترک‌گرایی، ترکیه را به شریک راهبردی باکو و از مهم‌ترین عوامل تغییر موازنه قوا به زیان ایران در این منطقه تبدیل کرد. از مهم‌ترین نشانه‌هایی که بیانگر افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه بعد از جنگ دوم قره‌باغ بود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

– انتشار یادداشت‌ها و نوشتارهایی در برخی از روزنامه‌ها و منابع رسانه‌ای نزدیک به نهادهای امنیتی از جمله کیهان و تسنیم و برخی خبرگزاری‌ها که به موضوع نفوذ ترکیه در قفقاز جنوبی پرداخته بودند.

– برگزاری رزمایش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با عنوان فاتحان خیبر در نزدیکی رود ارس (۲۰۲۱) که به بیان کارشناسان در پاسخ به افزایش نفوذ برخی بازیگران و اعلام مخالف

ایران با تغییر در مرزهای منطقه (مسئله راه‌گذر سیونیک یا زنگه‌زور) بود (ایرنا، ۱۴۰۰/۷/۱۱). در حقیقت آنچه از نظر ادراکی برای نخبگان ایران در جنگ قره‌باغ و اندکی پس از آن با طرح ادعای راه‌گذر سیونیک (زنگه‌زور) اتفاق افتاد، افزایش احساس تهدید ایران از محور ترکیه، جمهوری آذربایجان و اسرائیل بود. همچنین این‌گونه به‌نظر می‌رسد که بخش مهمی از نخبگان ایرانی به این نتیجه رسیدند که رویکرد منفعلانه ایران در این جنگ که مبتنی بر روایت «قره‌باغ خاک اسلام است»، با تغییر موازنه قوا به سود جمهوری آذربایجان، در حقیقت نفوذ ترکیه و اسرائیل را در قفقاز جنوبی افزایش داده و امنیت ملی ایران را به‌خطر انداخته است. این مسئله به‌ویژه در جامعه علمی ایران مورد تأکید قرار گرفت. پژوهشگران بسیاری بر افزایش نفوذ ترکیه در جمهوری آذربایجان و خطرهای امنیتی آن برای ایران تأکید کرده و لزوم تغییر رویکرد ایران در این منطقه را تبیین کردند (قربانی و رئیس‌نژاد، ۱۴۰۲: ۱۹۹-۲۳۴ و اخباری، ۱۳۹۹). در مجموع باید گفت که جنگ ۴۴ روزه میان جمهوری آذربایجان و ارمنستان که به تغییر موازنه قوا به سود باکو و افزایش نفوذ متحد اصلی آن، یعنی ترکیه انجامید و نفوذ اسرائیل در جمهوری آذربایجان را برجسته کرد، به‌عنوان زنگ خطری برای مقام‌های ایرانی برآورد شده و سبب افزایش حساسیت بخش مهمی از نخبگان ایرانی نسبت به هم‌پوشانی منافع ضدایرانی محور باکو، تل‌آویو و آنکارا و رفتارهای ترکیه در منطقه شد.

شماره ۲: جنگ دوم قره‌باغ و افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه

منبع: نویسندگان

جنگ غزه: تناقض در سیاست‌های اعلامی و اعمالی ترکیه و تشدید بی‌اعتمادی

ایران نسبت به ترکیه

جنگ غزه که به‌دنبال حمله حماس در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ شروع شد، نگرانی‌های فراوانی را در

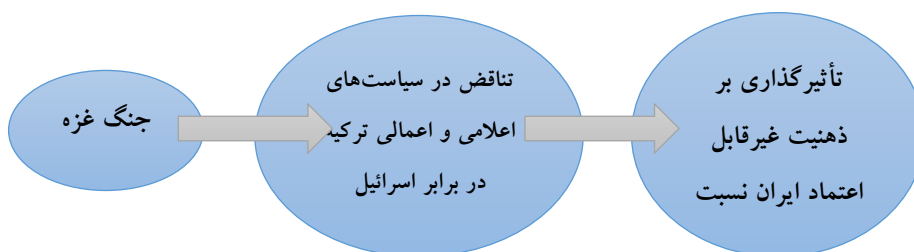
مورد آینده منطقه و ترتیبات امنیتی آن برای بازیگران مختلف به همراه داشته است. پس از رویدادهایی از جمله بمباران سفارت ایران در سوریه به وسیله اسرائیل و ترور اسماعیل هنیه در تهران، کار ایران و اسرائیل به رویارویی نظامی مستقیم رسید و جنگ به ایران کشیده شد. همان‌طور که گفتیم، اسرائیل به‌عنوان دشمن شماره ۱ در نظام شناختی رهبران جمهوری اسلامی ایران، بر روابط ایران با دیگر کشورها نیز اثرگذار است. پس از جنگ غزه و به‌ویژه با رویارویی مستقیم نظامی میان ایران و اسرائیل، این نقش پُررنگ‌تر نیز شده است.

در همین رابطه و به‌ویژه پس از شروع جنگ غزه، بارها نخبگان ایرانی از انفعال کشورهای منطقه انتقاد و بر ضرورت ایجاد جبهه‌ای مشترک علیه اسرائیل تأکید کردند. اردوغان از مهم‌ترین رهبرانی بود که انتقادهای تندی را علیه اسرائیل مطرح کرد و در موضع اعلامی، خود را طرفدار همه‌جانبه مردم غزه معرفی کرد. با این حال انتشار اخباری در مورد روابط گسترده اقتصادی ترکیه و اسرائیل به‌ویژه به‌وسیله کشورهای سوم و ادامه صادرات نفت جمهوری آذربایجان به اسرائیل از مسیر خط لوله باکو، تفلیس و جیحان که ترکیه در آن نقش اصلی را دارد و نفت‌کش‌ها از بندر جیحان در ترکیه به‌سوی بندر حیفا در اسرائیل حرکت می‌کنند، انتقادهای فراوانی را علیه ترکیه در میان کشورهای اسلامی از جمله ایران به‌وجود آورد. شایان توجه است که این موضوع در جامعه ترکیه نیز آشکارا دیده می‌شود. در حقیقت، مسئله تضاد میان گفتمان و عمل، یکی از ویژگی‌های آشکار سیاست ترکیه در مورد این بحران بوده است (برزگر و کامکارماسوله، ۱۴۰۴). در برخی رسانه‌ها و خبرگزاری‌های ایرانی نیز به‌طور مفصل به این‌گونه مسائل پرداخته شده و ترکیه به‌عنوان شریک پنهان اسرائیل در این جنگ بازنمایی شده و بر اطمینان‌نداشتن و ادراک تهدید مقام‌های ایرانی از ترکیه افزوده شد.

این مسئله در کنار حمایت‌هایی که ترکیه و اسرائیل در جریان جنگ دوم قره‌باغ از باکو کرده بودند و موازنه قوا را در قفقاز جنوبی برخلاف میل ایران شکل داده بودند، مقام‌های جمهوری اسلامی ایران را نسبت به اقدام‌ها و مواضع ترکیه حساس‌تر کرد. اگر تا پیش از جنگ غزه مثلث ترکیه، باکو و اسرائیل در نزد مقام‌های ایرانی بیشتر با تأکید بر نفوذ اسرائیل در کشور شمالی (محیط پیرامونی) ایران، به‌صورت تهدید بازنمایی می‌شد، جنگ غزه با برجسته‌سازی نقش ترکیه در معادله‌هایی که برای ایران حساسیت‌برانگیز است و تناقض در سیاست‌های اعلامی و اعمالی ترکیه در برابر اسرائیل، سبب افزایش سوءظن و افزایش ادراک تهدید نخبگان ایرانی از ترکیه شد. شایان توجه است که مجموعه علائم و نشانه‌ها برای تفسیر افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه، بیشتر در قالب نوشتارها و گزارش‌های خبرگزاری‌ها و

منابع تحلیلی بوده و این مسئله در قالب افزایش حساسیت ایران نسبت به ترکیه ارزیابی می‌شود.

شماره ۳: جنگ غزه و تشدید بی‌اعتمادی برخی نخبگان ایرانی از ترکیه

منبع: نویسندگان

سقوط اسد: ترکیه در کانون توجه نخبگان ایرانی

اگرچه استدلال برخی پژوهشگران بر این است که سیاست خارجی ایران در سوریه بیش از اینکه متأثر از مؤلفه‌های هویتی باشد، ناشی از نگاه واقع‌گرایانه ایران به منطقه و تلاش برای افزایش نفوذ در آن است (Muslu El Berni, 2017)؛ با این حال، استدلال ما در این نوشتار این است که جایگاه سوریه در سیاست خارجی ایران را بیشتر باید از مجرای شناختی (اسرائیل‌ستیزی) و موقعیت ویژه سوریه در همسایگی با آن ارزیابی کرد. در واقع، بازنمایی آمریکا و اسرائیل به‌عنوان مهم‌ترین دشمنان موجود در نظام شناختی رهبران جمهوری اسلامی ایران از یک‌سو و از سوی دیگر، تهدیدهای مشترکی که ایران و سوریه از سوی آمریکا و اسرائیل احساس کرده‌اند، بستری برای روابط نزدیک این دو بازیگر و افزایش نفوذ ایران در سوریه به‌وجود آورده بود. در این میان، نیاز بشار اسد برای بقا و رویارویی با شورشیان داخلی و فعالیت گروه‌های تروریستی در سوریه، عوامل افزایش نفوذ ایران در سوریه بوده‌اند.

در سوی دیگر، ترکیه بازیگری بوده است که به‌ویژه پس از سال ۲۰۱۱ و شروع ناآرامی‌ها، به‌شدت در مخالفت با دولت اسد نقش داشته و منافع آن در سوریه، بیشتر مخالف منافع ایران بوده است. با وجود این، تلاش‌های ایران و روسیه برای حفظ اسد و نفوذ این دو بازیگر در سوریه، درعمل ترکیه را از رسیدن به هدف‌های خود در سوریه بازداشت و تمرکز ترکیه را به رفع نگرانی‌های امنیتی این کشور در مورد گردهای سوری و تلاش آن برای ایجاد نفوذ بر

شمال شرق سوریه معطوف کرد، مسئله‌ای که در عملیات گسترده نظامی از جمله سپرفرات^۱ (۲۰۱۶)، شاخه زیتون^۲ (۲۰۱۸) و چشمه صلح^۳ (۲۰۱۹) آشکارا دیده می‌شد. در واقع، پیش از سقوط اسد و به‌ویژه تا پیش از جنگ غزه، شرایط به‌گونه‌ای بود که در شطرنج ژئوپلیتیک سوریه، ترکیه ایران را بازیگر با نفوذ ادراک می‌کرد. در کنش دیپلماتیک نیز، از نشست‌های سه‌جانبه آستانه می‌توان برداشت کرد که این ایران و روسیه در موضع مخالف ترکیه، با حمایت از ماندن اسد در قدرت، بازی را به‌سود خود پیش می‌بردند.

دو رویداد سبب شد که شرایط به‌سود کنشگری ترکیه در سوریه تغییر کند؛ جنگ اوکراین و جنگ غزه. جنگ اوکراین سبب تمرکز روسیه بر مسائل مربوط به جنگ با اوکراین و کاهش قدرت بازیگری و کاربست نفوذ آن در مناطقی از جمله سوریه و قفقاز جنوبی شد. هفت اکتبر نیز که به جنگی همه‌جانبه میان گروه‌های با حمایت ایران از جمله حماس و حزب‌الله با اسرائیل منجر شد و ایران و اسرائیل را به رویارویی مستقیم نظامی نیز کشاند، با درگیرکردن ایران در دغدغه‌ها و تهدیدهای امنیتی فوری، ترکیه را با فرصتی ویژه برای گسترش نفوذ خود در منطقه و از جمله سوریه روبه‌رو ساخت. در همین زمینه، نیروهایی که چندین سال زیر حمایت و آموزش ترکیه بودند از مناطق زیر نفوذ در نواحی و استان‌های بیشتر هم‌مرز با ترکیه، به‌سوی دمشق پیشروی کرده و سرانجام با خروج اسد از سوریه و از میان‌رفتن حاکمیت اسد، بیشتر بخش‌های سوریه در عمل در کنترل نیروهای زیر حمایت ترکیه به رهبری الجولانی قرار گرفت.

سقوط اسد که همراه با لشکرکشی‌های نیروهای نظامی ترکیه به برخی استان‌های سوریه بود و سفرهای متعدد مقام‌های ترکیه به سوریه که سبب قطعی‌شدن ارتباطات نزدیک الجولانی با مقام‌های ترکیه از جمله اردوغان و هاکان فیدان شد، ادراک تهدید نخبگان ایرانی از ترکیه را به بالاترین سطح در چند سال اخیر رساند. حتی تا چند ساعت پیش از سقوط اسد، بسیاری از رسانه‌های ایرانی همچنان بر ثبات شرایط تأکید داشته و سقوط اسد را به این سرعت پیش‌بینی نکرده بودند. در مجموع باید گفت ایران از سقوط اسد غافلگیر شد. سقوط ناگهانی اسد، واقعیت‌های میدانی در خاورمیانه را به‌طور قابل توجهی تغییر داده است. این مسئله منافع روسیه، ایران و حزب‌الله (حامیان اصلی سوریه در طول یک دهه گذشته) را به خطر انداخته و

1. Operation Euphrates Shield (2016)

2. Operation Olive Branch (2018)

3. Operation Peace Spring (2019)

در همان حال موقعیت برخی بازیگران را تقویت کرده است که بیشترین سود را از سقوط اسد می‌برند، ایالات متحد، اسرائیل و ترکیه که رهبرانشان به سرعت به جشن گرفتن و حتی اعتبار گرفتن از سقوط اسد پرداختند (Balboni, 2024).

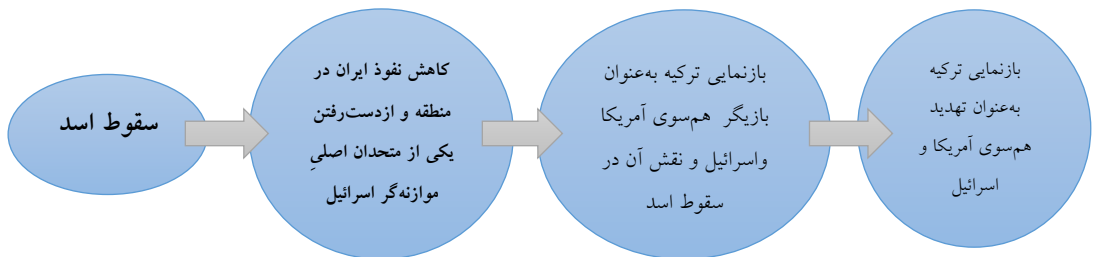
بی تردید، سقوط اسد سبب کاهش نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه در ارتباط با ایجاد موازنه با اسرائیل و راه‌های ارتباطی با حزب‌الله شده است. پس از سقوط اسد بسیاری از رسانه‌های ایرانی، بر نقش مؤثر ترکیه در سقوط اسد تأکید کردند که این موضوع بیانگر افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه و عمومیت یافتن آن پس از سقوط اسد است. سفر جولانی و اردوغان به آمریکا، لغو تحریم‌های سوریه از سوی ترامپ و تقدیر ترامپ از اردوغان پس از سقوط اسد، مواردی بوده‌اند که مورد بررسی رسانه‌های ایرانی قرار گرفته و به دنبال آن بر ادراک تهدید ایران از ترکیه اثرگذار بوده‌اند.

در زمان سقوط اسد، علی‌اکبر ولایتی، مشاور آیت‌الله خامنه‌ای در مصاحبه‌ای با بیان اینکه ترکیه در چاله‌ای که آمریکا و اسرائیل برای آن کنده‌اند، افتاده است گفت: «امید داشتیم که آقای هاکان که فردی با تجربه در حوزه اطلاعات و سیاست خارجی است، این نوع اشکال‌ها را برطرف کند. اما گمان نمی‌کردیم که ترکیه با پیشینه طولانی در اسلام و داشتن بزرگان و عرفای بزرگ در چاله‌ای که آمریکا و صهیونیست‌ها درست کرده‌اند، بیفتد. انسان به شگفتی می‌آید که مردم ترکیه که با ایمانی راسخ از ابتدای اسلام تا به حال پای اسلام ایستاده‌اند، چنین اعمالی به نام آن‌ها انجام شود (ولایتی: متأسفانه ترکیه... ۱۴۰۳). ولایتی همچنین در مصاحبه دیگری که مدتی پس از سقوط اسد انجام شد با انتقاد از شیوه به گفته او سازش کارانه ترکیه در برابر اسرائیل و آمریکا و توصیه مقام‌های ترکیه‌ای به ایران برای تغییر روش خود در برابر محور آمریکا و اسرائیل انتقاد کرده و گفت: «اکنون سفارش من به مقام‌های ترکیه این است که به جای توصیه ایران به سازش، خود از راهی که در پیش گرفته‌اید بازگردید. شایسته نیست کشوری مانند ترکیه با ده‌ها میلیون مسلمان، در آوردگاه پیش روی به جای همراهی و هم‌سویی با جهان اسلام و ملت‌های مسلمان منطقه، راه سازش با رژیم وحشی و کودکش صهیونیستی را پیش بگیرد» (هشدار جدی ولایتی...، ۱۴۰۳). آیت‌الله خامنه‌ای نیز در مورد سقوط اسد و تحولات پیش آمده به دنبال آن، این گونه استدلال کرده‌اند که «نباید تردید کرد آنچه در سوریه اتفاق افتاده، نتیجه نقشه مشترک آمریکایی و صهیونیستی است. بلکه یک دولت همسایه سوریه نقش آشکاری را در این زمینه ایفا می‌کند و ایفا کرده، الان هم ایفا می‌کند، این را همه می‌بینند، ولی عامل اصلی توطئه‌گر و نقشه‌کش اصلی و اتاق فرمان اصلی در آمریکا و رژیم صهیونیستی

است. قرائنی داریم. این قرائن برای انسان جای تردید باقی نمی‌گذارد» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۳).

یک نکته در مورد این سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای پس از سقوط اسد این است که ایشان مستقیم اسم ترکیه را نبردند، اما به آن اشاره کردند. این مسئله در نوع خود شایان توجه است و می‌توان آن را با مفهوم سختی شناختی توضیح داد. به این صورت که اگرچه بنابر نظام شناختی ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران، دو بازیگر آمریکا و اسرائیل در رأس سلسله علت‌ها قرار دارند، نقش ترکیه به قدری انکارناپذیر بوده است که در این نظام شناختی و در این مورد، در کنار این دو بازیگر قرار بگیرد. بنابر این استدلال، بازیگر سومی به نام ترکیه در کنار دو بازیگر که در نظام شناختی رهبران ایران به‌عنوان دشمن تعریف شده‌اند، قرار می‌گیرد. موضوعی که در روابط ایران و ترکیه، نقطه عطف حیاتی به‌شمار می‌آید. این مسئله، بیانگر حساسیت مقام‌های ایران نسبت به اقدام‌های ترکیه و البته افزایش احساس تهدید از سوی آن است. تنش‌های لفظی میان دو کشور به‌ویژه پس از سقوط اسد به‌گونه‌ای بود که وزارت امور خارجه ترکیه با احضار کاردار سفارت ایران واکنش نشان داد و سخن‌گوی وزارت خارجه ترکیه آشکارا بر افزایش انتقادهای آشکار مقام‌های ایران از ترکیه تأکید کرده است (ترکیه: انتقادهای آشکارا...، ۱۴۰۳).

شماره ۴: سقوط اسد و تشدید ادراک تهدید ایران از ترکیه

منبع: نویسندگان

در واقع، سقوط اسد و نقش‌آفرینی مؤثر ترکیه در آن، در تکمیل دیگر مواردی که شرح داده شد از جمله نقش‌آفرینی ترکیه در قفقاز جنوبی و رویکرد ترکیه در برابر جنگ غزه، سرانجام سبب بازنمایی این بازیگر به‌عنوان همکار و شریک آمریکا و اسرائیل شد. این افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه، نه مسئله‌ای فوری، بلکه فرایندی چند مرحله‌ای بوده است که بنابر

سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از دیگر بازیگران رخ داده است. از دیگر نشانه‌های قرارگرفتن ترکیه در محدوده اصلی سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران می‌توان به برخی رویدادهای پس از سقوط اسد از جمله سخنان اردوغان در مورد تعلق نوروز به جهان تُرک و واکنش وزارت خارجه ایران و دیگر واکنش‌های رسانه‌ای گسترده، سخنان اردوغان علیه یکپارچگی سرزمینی ایران (تبریز) و به‌دنبال آن، واکنش‌های گسترده‌ای که در سطح ایران برانگیخت نیز اشاره کرد. مسئله مهم دیگر که در انتهای این بخش و در رابطه با سوریه پس‌اسد باید به آن اشاره کرد، موضوع رقابت‌های ژئوپلیتیک میان ترکیه و اسرائیل در سوریه و ارتباط این رقابت با ایران و به‌ویژه ارزیابی آن در چارچوب نظری این نوشتار یعنی مسئله ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران است.

در این مورد برخی تحلیلگران سه سناریوی کلی مطرح کرده‌اند: سناریوی نخست، دستیابی ترکیه و اسرائیل به توافق کاهش تنش و تقسیم غیررسمی حوزه‌های نفوذ در سوریه است. سناریوی دوم، همگرایی نسبی منافع اسرائیل و ایران و همکاری غیررسمی میان آن‌ها برای مقابله با نفوذ ترکیه است. سناریوی سوم، هم‌سویی منافع ایران و ترکیه و حتی همکاری گاه به گاه در مهار نفوذ منطقه‌ای رو به افزایش اسرائیل است (Salih, 2025). با توجه به عضویت ترکیه در ناتو و منافع غرب در منطقه و به‌ویژه الزام‌هایی که از سمت آمریکا، آنکارا باید در تعریف هدف‌های ژئوپلیتیک خود در منطقه آن‌ها را در نظر گیرد، بعید است ترکیه به رویارویی مستقیم با اسرائیل تمایلی داشته باشد. بر همین اساس، سناریوی نخست که به‌نظر می‌رسد از دو سناریوی دیگر محتمل‌تر باشد، درعمل به تقویت افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه و تثبیت بازنمایی ترکیه به‌عنوان شریک غرب و جبهه آمریکا و اسرائیل در سازوکار ادراک تهدید نخبگان جمهوری اسلامی ایران منجر خواهد شد. حتی در سناریوهای دوم و سوم نیز که احتمال رویدادن آن‌ها بسیار کمتر است، مسئله ادراک تهدید نخبگان ایرانی از ترکیه که با سقوط اسد به اوج خود رسید، درعمل در تأثیر قرار نخواهد گرفت و این مسئله، رقابت‌های سنتی ژئوپلیتیک ایران و ترکیه به‌ویژه در سوریه را نفی نمی‌کند.

نتیجه

ادراک تهدید، متغیر اساسی اثرگذار بر سیاست‌خارجی کشورهاست. ادراک تهدید یک بازیگر از دیگر بازیگران فرایندی پیچیده با متغیرهای متعدد و چندلایه است. با این حال، بدون طراحی سازوکارهای فرضی که بر برخی از مهم‌ترین اولویت‌ها تأکید دارند، تبیین ادراک تهدید یک

بازیگر از دیگران، امری ناممکن است. اصلی‌ترین ویژگی نظام ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر بازنمایی آمریکا و اسرائیل به عنوان دشمنان اصلی بوده است. بر این اساس، تهدید احساس شده از دیگر بازیگران نیز زیر تأثیر قرار گرفته است. تبیین و تحلیل ادراک تهدید ایران از ترکیه، مورد مطالعاتی ویژه و پیچیده‌ای است که در نظر گرفتن همه ابعاد آن در یک چارچوب نظری، بعید به نظر می‌رسد و به ناچار و مانند دیگر تلاش‌های نظری، ضروری است برخی ابعاد آن در قالبی مشخص برجسته‌تر و به برخی دیگر از عوامل، کمتر پرداخته شود. در این نوشتار نیز تلاش کردیم با توجه به چارچوب نظری ابداعی نوشتار که سازوکار ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران است، به این مهم بپردازیم و سیر تحول ادراک تهدید ایران از ترکیه را در یک دوره زمانی مشخص تبیین کنیم.

بی‌تردید مواردی از جمله عضویت ترکیه در ناتو، همسایگی و مرز مشترک دو کشور، چالش‌های تاریخی، نزدیکی‌های فرهنگی و زبانی، رقابت‌های ژئوپلیتیک در منطقه، خوانش‌های متفاوت از اسلام سیاسی، از مسائلی بوده‌اند که همواره بر ادراک تهدید این دو بازیگر از یکدیگر اثرگذار بوده‌اند. با وجود این بنابر مدل مفهومی نوشتار، ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران از ترکیه را باید در ارتباط این بازیگر با آمریکا و اسرائیل و چگونگی برداشت ایران از این موضوع جست‌وجو کرد. جنگ دوم قره‌باغ به تغییرهایی در معادله‌های قفقاز جنوبی در نزدیکی مرزهای ایران منجر شد و موازنه قوا را به سود باکو تغییر داد. پیروزی باکو در این جنگ اگرچه در ابتدا و در موضع‌گیری کلان مقام‌های ایرانی با استقبال روبه‌رو شد؛ اما با مشخص شدن نقش اسرائیل در جمهوری آذربایجان و پررنگ شدن اثر آن در معادله‌های این منطقه و به‌طور طبیعی وجود بازیگر سومی به نام ترکیه در مثلث اسرائیل، جمهوری آذربایجان و ترکیه که در این منطقه نوعی هم‌پوشانی منافع دارند. نقش پررنگ ترکیه در این جنگ، به تدریج موجب افزایش حساسیت ایران در مورد ترکیه شد.

جنگ غزه و ادامه همکاری‌های اقتصادی اسرائیل و ترکیه نیز با تشدید فضای بی‌اعتمادی نسبت به ترکیه، ادراک تهدید و حساسیت نخبگان ایرانی به ترکیه را افزایش داد. در فرایند ادراک تهدید ایران از ترکیه در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، مهم‌ترین رویداد، سقوط اسد و به قدرت رسیدن نیروهای در حمایت ترکیه بوده است. این مسئله، با کاهش نفوذ ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه، سبب بازنمایی ترکیه به عنوان بازیگر همکار و شریک محور آمریکا و اسرائیل (به عنوان برجسته‌ترین دشمنان در نظام ادراک تهدید جمهوری اسلامی ایران) شده است و همان‌طور که در نوشتار تشریح کردیم، انتقادهای مقام‌های سطح بالای جمهوری

اسلامی ایران را متوجه ترکیه کرد. افزایش ادراک تهدید ایران از ترکیه و وجود بسترها و زمینه‌های مورد اختلاف دو بازیگر که همچنان وجود دارند، ضرورت کاربست سازوکارها و رویکردهایی برای پیش‌بینی، پیش‌گیری و مدیریت تنش‌های آینده را به‌ویژه در رابطه با قفقاز جنوبی، سوریه و عراق بیش‌ازپیش ضروری می‌کند. با توجه به آنچه در این نوشتار گفتیم، در صورت ادامه روندهای موجود، امکان رویارویی مستقیم و غیرمستقیم نظامی دو بازیگر در مناطق مورد تعارض، تا اندازه زیادی افزایش یافته است.

منابع

فارسی

- اخباری، محمد (۱۳۹۹)، «پیامد ژئوپلیتیک بحران قره‌باغ بر مناسبات جمهوری اسلامی ایران در قفقاز»، *آمایش سیاسی فضا*، دوره ۳، شماره ۱، صص. ۲۰-۳۱.
- (doi: 20.1001.1.26455145.2020.3.1.3.2).
- اصولی، قاسم (۱۴۰۳)، «تحول‌های ساختاری مجموعه امنیتی قفقاز جنوبی (۲۰۲۰-۲۰۲۴)»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص. ۱-۲۷.
- (doi: 10.22059/jcep.2025.386611.450279).
- آیت‌الله خامنه‌ای (۱۴۰۱)، دیدار با پوتین و دیدار با اردوغان، قابل دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=50657> و
- <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=50682>، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۱۶).
- آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۹)، سالروز میلاد پیامبر(ص)، قابل دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=46775>، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۱۶).
- آیت‌الله خامنه‌ای (۱۴۰۳)، دیدار هزاران نفر از اقشار مختلف مردم در مورد تحولات منطقه، قابل دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=58558>، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۱۶).
- برزگر، کیهان و فاطمه کامکار ماسوله (۱۴۰۴)، «سیاست خارجی ترکیه در منازعه تمدنی غزه ۲۰۲۳»، *مطالعات خاورمیانه*، دوره ۳۲، شماره ۱،
- (doi: 20.1001.1.15601986.1404.32.1.2.9).
- ترکیه: انتقادات علنی مقامات ایران از ما بیشتر شده است (۱۴۰۳)، *همشهری آنلاین*، قابل دسترسی در: <https://www.hamshahrionline.ir/news/930069>، (تاریخ دسترسی:

(۱۴۰۴/۳/۲۷).

رزمایش فاتحان خیبر و پیام صلح و ثبات برای منطقه (۱۴۰۰)، **خبرگزاری ایرنا**، قابل دسترسی در: <https://www.irma.ir/news/84491758>، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۲۵).

شجاعی، امیررهام (۱۴۰۴)، «آسیب‌شناسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر واقع‌گرایی نوکلاسیک؛ با تأکید بر واکاوی افعال واکنشی»، **پژوهش‌های روابط بین‌الملل**، دوره ۱۵، شماره ۱، صص. ۷-۳، (doi: 10.22034/irr.2025.476595.2593).

پوراحمدی میبدی، حسین و مهدی فیض‌اللهی (۱۴۰۲)، «تشدید تنش در قره‌باغ و چالش منافع منطقه‌ای ایران در سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۳»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۶، شماره ۲، صص. ۷۵-۱۰۰، (doi: 10.22059/jcep.2024.370397.450191).

شجاعی، امیررهام و سیدامیر نیاکویی (۱۴۰۳)، «بایسته‌های سیاست‌گذاری ایران در قفقاز جنوبی پس از جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰)»، با تأکید بر روابط ایران و ارمنستان، **سیاست‌گذاری عمومی**، دوره ۱۰، شماره ۴، صص. ۱۵۴-۱۴۱، (doi: 10.22059/jppolicy.2024.99831).

عبدی، عطالله و یدالله کریمی‌پور و عبدالرضا فرجی‌راد و زهرا ساعی (۱۴۰۰)، «تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه»، **ژئوپلیتیک**، دوره ۱۷، شماره ۱، صص. ۵۶-۱۹، (doi: 20.1001.1.17354331.1400.17.61.2.3).

قربانی، مهدی و آرش رئیسی نژاد (۱۴۰۲)، «سیاست خارجی ایران در جنگ دوم قره‌باغ: عوامل و رویکرد»، **سیاست جهانی**، دوره ۱۲، شماره ۱، صص. ۲۳۴-۱۹۹، (doi: 10.22124/wp.2023.23398.3111).

ولی‌زاده، اکبر و فاطمه عرفانی (۱۴۰۳)، «علت‌های تغییر رویکرد روسیه در برابر جنگ‌های اول و دوم قره‌باغ»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۷، شماره ۱، صص. ۴۱۶-۳۹۱، (doi:10.22059/jcep.2023.361283.450151).

مخالفت قاطع رئیسی با راه‌گذر زنگه‌زور در دیدار مقامات جمهوری آذربایجان و ارمنستان (۱۴۰۲)، **خبرگزاری ایرنا**، قابل دسترسی در: www.irma.ir/news/8524786، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۲۵).

ولایتی: متأسفانه ترکیه مدتی است که ابزاری در دست آمریکا و اسرائیل شده است؛ ما امیدوار بودیم که وزیر امور خارجه ترکیه مشکلات سیاست خارجی ترکیه را بر طرف کند (۱۴۰۳)، **خبرگزاری اعتماد آنلاین**، قابل دسترسی در:

www.etemadonline.com/tiny/news-688227، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۰۳/۱۹).

هشدار جدی ولایتی به ترکیه از راه روزنامه کیهان؛ از راهی که در پیش گرفته‌اید برگردید،
(۱۴۰۳)، خبرگزاری اعتماد آنلاین، قابل دسترسی در:

(تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۳/۲۳) <https://www.etemadonline.com/tiny/news-691773>

English

A. Salih, Mohammed (2025), Unlikely Alliances and Confrontations: Türkiye, Israel, and Iran in Post-Assad Syria, **New Lines Institute**, Available at: <https://newlinesinstitute.org/state-resilience-fragility/unlikely-alliances-and-confrontations-turkiye-israel-and-iran-in-post-assad-syria/>, (Accessed on: 2025/11/4).

Azizi, Hamidreza (2025), From Parallel Ambitions to Colliding Spheres: Iran–Turkey Rivalry in a connected Region, Kalam, **Chatham House**, Available at: <https://kalam.chathamhouse.org/articles/from-parallel-ambitions-to-colliding-spheres-iran-turkey-rivalry-in-a-connected-region/>, (Accessed on: 2025/11/2).

Balboni, Philip (2024), The Turkish Role in Assad’s Downfall, **Foreign Policy in Focus**, Available at: <https://fpif.org/the-turkish-role-in-assads-downfall/>, (Accessed on: 2025/6/11).

Beach, Derek (2023), Process Tracing Methods and International Studies, **Oxford Research Encyclopedia of International Studies**, (doi:10.1093/acrefore/9780190846626.013.724).

Beach, D. and R. B. Pedersen (2019), Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines, (2nd ed.) **University of Michigan Press**, (doi:10.3998/mpub.10072208).

Cohen, Raymond (1978), Threat Perception in International Crisis. **Political Science Quarterly**, Vol. 93, No. 1, pp. 93-107, (doi:10.2307/2149052).

Crasnow, Sharon (2017), “Process Tracing in Political Science: What’s the Story?” **Studies in History and Philosophy of Science**, Vol. 62, No. 1, pp. 6–13, (doi: 10.1016/j.shpsa.2017.03.002.).

Goldstone, J. A. (1998), “Initial Conditions, General Laws, Path Dependence, and Explanation in Historical Sociology”, **American Journal of Sociology**, Vol. 104, No. 3, pp. 829–845 (doi:10.1086/210088).

Golmohammadi, V. and Markedonov, S. M. (2024), “How Iran Perceives Turkey’s Rise in the South Caucasus”, **Russia in Global Affairs**, Vol. 22, No. 1, pp. 152–175, (doi: 10.31278/1810-6374-2024-22-1-152-175.).

Ho, S. and T. Lee (2024), “Elite Perceptions of a China-Led Regional Order in Southeast Asia”, **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, Vol. 44, No. 1, pp. 148-173, (doi: 10.1177/18681034241294093).

Jervis, Robert (2017), **Perception and Misperception in International**

- Politics**: New Edition, New Jersey: Princeton University Press, Available at: <https://muse.jhu.edu/book/64616>, (Accessed on: 2025/5/14).
- Kertzer, Joshua D. and Dustin H. Tingley (2018), "Political Psychology in International Relations: Beyond the Paradigms", **Annual Review of Political Science**, Vol. 21, No. 1, pp. 319-339, 2018, Available at SSRN: (doi:<https://ssrn.com/abstract=3197089> or <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-041916-020042>.) (Accessed on: 2025/6/2).
- Khairunisa, A. (2022), Identity and Foreign Policy: Turkey's Support of Azerbaijan in the Nagorno-Karabakh Conflict, **Proceedings of the 1st International Conference on Contemporary Risk Studies**, ICONIC-RS 2022, 31 March-1 April 2022, South Jakarta, DKI Jakarta, Indonesia, (Accessed on: 2025/6/13).
- Mearsheimer, J. J., and S. Rosato (2023), **Front Matter, In How States Think: The Rationality of Foreign Policy (pp. i-vi)**, New Haven, Connecticut: Yale University Press, (doi: 10.2307/jj.5666733.1).
- Mir, T. A. and M. A. Baghat (2025), "Ideology or Survival: Where is Iran's Foreign Policy Heading in the Emerging New World Order?", **India Quarterly**, Vol. 81, No. 1, pp. 101-113, (doi:10.1177/09749284241307926).
- Muslu El Berni, H. (2017), "Iran's Security Dilemma in the Middle East: A Neorealist Approach to Iran's Foreign Policy in Syria", **İran Çalışmaları Dergisi**, Vol. 1, No. 2, pp. 115-139, (doi:10.33201/iranian.375292.).
- Padin, M., Arghavani Pirsalami, F., and Salehi, S. J. (2023), "National Interests and Ideology in Iran's Foreign Policy toward the United States: A New Perspective from the Lens of Identity Realism", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 14, No. 2, pp. 369-388, (doi: 10.22034/irfa.2024.471253.1247).
- Stein, Janice Gross (2013), "'Threat Perception in International Relations', in: Leonie Huddy, David O. Sears, and Jack S. Levy (eds)", **The Oxford Handbook of Political Psychology**, 2nd edn (2013; online edn, Oxford Academic, 16 Dec. 2013), (doi:10.1093/oxfordhdb/9780199760107.013.0012).
- Tu, C. C., H. P. Tien, and J. J. Hwang (2024), "Untangling Threat Perception in International Relations: an Empirical Analysis of Threats Posed by China and their Implications for Security Discourse", **Cogent Arts and Humanities**, Vol. 11, No. 1, pp. 1-32, (doi.org/10.1080/23311983.2024.2335766).
- Walt, S. M. (1987), **The Origins of Alliances**, New York: Cornell University Press, Available at: <https://dokumen.pub/the-origins-of-alliances-9780801469992.html>, (Accessed on: 2025/5).
- Wendt, A. (1999), **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, (doi.org/10.1017/CBO9780511612183).

Yarhi-Milo, Keren (2014), **Knowing the Adversary: Leaders, Intelligence, and Assessment of Intentions in International Relations**, New Jersey: Princeton and Oxford University Press, (doi.org/10.2307/j.ctt5vjvf7).